

Accountantsverslag 2023

Gemeente Arnhem, **CONCEPT** 17 april 2024

Aan de gemeenteraad
van de gemeente Arnhem
Postbus 9029
6800 EL ARNHEM

Onderwerp
Accountantsverslag 2023

Datum
17 april 2024

Ons kenmerk
KENMERK

Behandeld door
drs. J.J. Zuidema RA
06 52 61 57 38
JZuidema@deloitte.nl

M.G. van de Visch MSc. RA
06 20 25 20 05
Mvandevisch@deloitte.nl

Deloitte Accountants B.V.
Meander 551
6825 MD Arnhem
Postbus 30265
6803 AG Arnhem
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9839
www.deloitte.nl

Geachte leden van de raad,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag aan met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2023 van de gemeente Arnhem. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2023 van de gemeente Arnhem.

De jaarrekening 2023 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Arnhem. Bij deze jaarrekening hebben wij op XX-04-2024 een goedkeurende controleverklaring voor het getrouwe beeld verstrekt.

Onze controle is uitgevoerd in overeenstemming met onze opdrachtbevestiging gedateerd d.d. 23 oktober 2023 en met ons auditplan, dat op 2 oktober 2023 is besproken in uw auditcommissie.

Wij hebben het concept van dit accountantsverslag ambtelijk besproken met de wethouder financiën, de concerncontroller, concerndirecteur en met een afvaardiging van de ambtelijke organisatie. Graag lichten wij dit rapport ook toe aan de auditcommissie tijdens de vergadering d.d. 13 mei 2024.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

drs. J.J. Zuidema RA

Inhoudsopgave

	Kernboodschappen jaarrekeningcontrole	4
	• <u>Kernboodschap jaarrekeningcontrole</u>	5
	• <u>Kernpunten accountantsverslag</u>	6
	Bestuurlijke samenvatting	7
	• <u>Belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen</u>	8
	• <u>Speerpunten auditcommissie</u>	
	Bevindingen jaarrekening	15
	• <u>De financiële positie van uw gemeente</u>	16
	• <u>Belangrijkste bevindingen uit onze controle</u>	21
	Interne beheersing	28
	• <u>Belangrijkste bevindingen voor de interne beheersing</u>	29
	Bijlagen	30
	• <u>Bijlage A1 - Niet-gecorrigeerde controleverschillen</u>	31
	• <u>Bijlage A2 - Onzekerheden in de controle</u>	32
	• <u>Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage 2023</u>	33
	• <u>Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging</u>	37

Kernboodschappen jaarrekeningcontrole

Kernboodschap jaarrekeningcontrole

De basis voor onze controle is het auditplan 2023 dat met de auditcommissie is besproken. In dit accountantsverslag geven wij u inzicht in de belangrijkste bevindingen bij de jaarrekening en de (ontwikkeling van de) interne beheersing van de gemeente Arnhem. Wij hebben tijdens onze jaarrekeningcontrole de rekeningsaldi en transactiestromen samenhangend met de balans en het overzicht van baten en lasten gecontroleerd. In deze kernboodschap koppelen wij ons overstijgende beeld terug van deze controle en geven wij beknopt een managementsamenvatting voor de gemeente Arnhem. In het hoofdstuk 'Bevindingen jaarrekeningcontrole 2023' hebben wij onze bevindingen meer in detail toegelicht, evenals onze adviezen voor de verdere doorontwikkeling van de organisatie gedurende 2024.

Onderwerp

Boodschap

Overall beeld jaarrekeningcontrole 2023:

*Soepel
jaarrekeningproces
met voortgang op
kwaliteit
balansdossier.*

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2023 van de gemeente Arnhem uitgevoerd met een goedkeurende controleverklaring als uitkomst. Met genoeg melden we dat het jaarrekeningproces van de gemeente Arnhem dit jaar op onderdelen is verbeterd. De stappen die zijn genomen, resulteren in een meer gestroomlijnde en efficiënte uitvoering van de jaarrekeningcontrole. Deze verbeteringen zijn een direct resultaat van de toegewijde inspanningen van alle betrokken afdelingen en de commitment aan de planning. Belangrijk is de vooruitgang die geboekt is op het gebied van de kwaliteit van het balansdossier. Door onder andere een verscherpte interne kwaliteitstoets op het balansdossier is de nauwkeurigheid en volledigheid van de aan ons aangeleverde gegevens verder toegenomen. Dit laat zien dat het 'draaiboek' voor dit proces en de samenwerking met ons als accountant continu verbetert en dat we door korte lijnen elkaar snel weten te vinden om tot de kern van de benodigde informatie te komen.

Wij signaleren, net als vorig jaar, een spanningsveld tussen het realiseren van uw ambities en de capaciteit van de gemeente Arnhem op thema's als bereikbaarheid, mobiliteit, investeringen en grondexploitaties. U kunt nog stappen zetten wat betreft het beter met de realisatiekracht in balans brengen van uw ambities. Hierbij kan het noodzakelijk zijn om uw organisatie te versterken. We zien namelijk de afgelopen vijf jaar dat u jaarlijks positievere resultaten behaalt dan begroot. Specifiek zien wij dit terug in de investeringsrealisatie (lager dan begroot) en in de omvangrijke toekomstige projecten (ontwikkeling van Spoorzone Arnhem Oost, verbouwing Stadstheater, Grondexploitatie Kronenburg, IHP Onderwijs, Woonvisie gemeente Arnhem) die veel capaciteit zullen vragen van de ambtelijke organisatie. Wij hebben geconstateerd dat in de afgelopen periode het capaciteitsvraagstuk een onderdeel is van de collegevoorstellen. De macro-economische krapte op de arbeidsmarkt worden hiermee niet opgelost maar bovenstaande geeft wel aan dat de gemeente Arnhem structurele politieke keuzes maakt om de doelstellingen te realiseren.

Binnen het zorgdomein (WMO en Jeugd) is een landelijke ontwikkeling zichtbaar waarbij de lasten de afgelopen jaren fors zijn toegenomen. Waar dit in eerste instantie hoofdzakelijk kwam door een toenemende zorgvraag zien we in 2023 dat er met name sprake is van een toenemende zorgzwaarte met betrekking tot de jeugdzorg. Dit betekent dat cliënten vaak een zwaardere en daarmee duurdere vorm van zorg behoeven. De gemeente Arnhem wordt hierdoor geconfronteerd met een toenemende zorgvraag, welke aanzienlijke financiële consequenties heeft. Terwijl de zorgkosten stijgen, moet de gemeente tegelijkertijd nauwlettend de budgetten beheren en strategisch alloceren om aan deze groeiende behoefte te voldoen. Verder is een toenemende schaarste in beschikbaarheid van zorgpersoneel zichtbaar. Dit leidt er toe dat de toenemende zorgvraag steeds vaker niet meer in balans is met het zorgaanbod. Zowel in de WMO als Jeugdzorg is deze ontwikkeling zichtbaar. In toenemende mate zal daardoor niet de zorgvraag bepalend zijn in de omvang van de zorguitgaven maar ook het aanbod. Dit is een breed maatschappelijk probleem waarbij het voor gemeenten slechts beperkt mogelijk is hierin keuzes te maken.

Kernpunten accountantsverslag

In dit hoofdstuk zijn de kernpunten van de jaarrekeningcontrole overzichtelijk weergegeven. Deze kernpunten lichten wij in het vervolg van dit accountantsverslag nader toe. De onderwerpen linken dan ook door naar de verdiepende teksten en zijn te raadplegen door op de categorie of het onderwerp te klikken.

Categorie	Onderwerp	Observatie en/of aanbeveling
Algemeen	- Controleverklaring - Rechtmatigheid - Fraude	- We verstrekken een goedkeurende controleverklaring bij de jaarstukken 2023. - Het college heeft in haar rechtmatigheidsverantwoording geen rechtmatigheidsfouten gerapporteerd groter dan de verantwoordingsgrens. - De gemeente heeft een actuele frauderisicoanalyse opgesteld.
Financiën	- Financiële positie - Kwaliteit jaarstukken - Vereenvoudiging jaarstukken	- De financiële positie is verbeterd t.o.v. 2022 - De kwaliteit van de jaarstukken is van een voldoende niveau - Vereenvoudiging van de jaarstukken en daardoor verbetering van de leesbaarheid door aanpassingen wijkbegrotingen
Sociaal domein	- Jeugdzorgkosten - Actualiteiten	- In lijn met de landelijke trend zijn de kosten voor jeugdzorg de afgelopen jaren (fors) gestegen en de verwachting is dat deze ontwikkeling ook komende jaren nog doorzet. - De gemeente Arnhem wordt geconfronteerd met een toenemende zorgvraag, welke aanzienlijke financiële consequenties heeft. Daartegenover is er ook sprake van problematiek bij de zorginstellingen. Hier is er sprake van capaciteit problemen waardoor de gevraagde zorg niet geleverd kan worden.
Grondexploitatie	- Schattingen - Spoorzone Arnhem-Oost - Kronenburg en Laarkwartier	- De waardering van de grondexploitaties is getrouw weergegeven - De plannen voor Spoorzone Arnhem-Oost zijn in een vergevorderd stadium - Nieuwe gebiedsexploitatie Kronenburg en grondexploitatie Laarkwartier zijn vastgesteld in 2023
IT-omgeving	- IT Maturity - ISAE 3402 De Connectie	- Wij hebben u in onze boardletter 2023 geïnformeerd over de geconstateerde concrete verbeteringen die de gemeente heeft doorgevoerd in het proces van haar IT-beheersing. Hiervan zullen wij de verdere doorontwikkeling monitoren en met de boardletter 2024 u van een nieuwe update voorzien. - Over 2023 is van De Connectie een ISAE 3402 type II rapportage ontvangen. Er is een oordeel met beperking afgegeven.

Bestuurlijke samenvatting

Bestuurlijk relevante bevindingen
en aanbevelingen jaarrekeningcontrole

Belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen

Getrouwheid

- Wij hebben een goedkeurende controleverklaring verstrekt voor het getrouwe beeld van de jaarrekening.
- De gehanteerde materialiteit voor fouten en onzekerheden bedraagt € 10,3 miljoen respectievelijk € 30,9 miljoen.
- Wij hebben tijdens onze controle van de WNT geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd die de materialiteitsgrens conform het controleprotocol WNT te boven gaan.

Rechtmatigheid

- Het college van B&W heeft in haar rechtmatigheidsverantwoording geen fouten en geen onduidelijkheden gerapporteerd groter dan de verantwoordingsgrens.
- In de paragraaf bedrijfsvoering zijn de bevindingen groter dan de rapporteringstolerantie toegelicht door het college.
- De gehanteerde verantwoordings- en rapportagegrens bedraagt € 10,3 miljoen respectievelijk € 0,5 miljoen.
- Wij hebben de conclusies van het college in ons getrouwheidsoordeel betrokken waaruit geen materiële tekortkomingen zijn gebleken.
- Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd ten aanzien van de SiSa-bijlage die als bijlage bij de jaarstukken is opgenomen. In [Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage 2023](#) is de voorgescreven tabel met fouten en onzekerheden opgenomen.

Welke verbeteringen zien wij?

Wij zien dat uw gemeente de volgende verbeteringen heeft gerealiseerd:

- De interne controle op de naleving van de EU aanbestedingsrichtlijnen is tijdig afgerond. Naleving van deze richtlijnen is geborgd.
- Uw gemeente is 'in control' en heeft de basis op orde. Er zijn in 2023 weer verdere stappen gezet in de doorontwikkeling van de interne beheersing. Zo is er sprake van passende functiescheidingen, gedefinieerde taken en bevoegdheden, en van een gedegen primaire registratie. Uw financiële beheersing waarborgt een betrouwbare financiële verslaglegging.
- De verantwoording over en interne controle van de SiSa-bijlage is van een gedegen kwaliteitsniveau. Ondanks een verdere toename (van 55 in 2022 naar 59 in 2023) van het aantal regelingen is het controleproces soepel verlopen.
- De gemeente Arnhem besteedt op een goede manier aandacht aan de thema's fraude en integriteit, en treedt daarover tijdig met ons in contact.
- De interne controle werkzaamheden die de gemeente uitvoert hebben geleid tot een gedegen onderbouwing voor het afgeven van de rechtmatigheidsverklaring bij de jaarstukken.

Belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen

Financiële positie

- De financiële positie ultimo 2023 is verbeterd ten opzichte van 2022.
- De beschikbare weerstandscapaciteit ultimo 2023 bedraagt € 95,3 miljoen (2022: € 98,8 miljoen). Deze weerstandscapaciteit is hoger dan de door de gemeente Arnhem onderkende en aanwezige risico's van € 67,9 miljoen (2022: € 43,8 miljoen).
- Uw jaarrekening toont wat betreft de baten en lasten een verschil tussen de begroting en realisatie, en kent een relatief hoog voordelig rekeningresultaat 2023 ad € 34,0 miljoen (2022: voordelig € 23,8 miljoen).

Realiteitsgehalte begroting

- Uit het overzicht van baten en lasten over 2023 blijken afwijkingen c.q. volumeverschillen in zowel de lasten, baten als saldi. Deze afwijkingen in combinatie met de absolute omvang en de oorzaken van het voordelig resultaat laten zien dat de begroting meer in lijn ligt met de realisatie dan in voorgaande jaren. Wel geeft dit positieve resultaat samen met het niet (volledig) uitvoeren van alle geplande investeringen aan dat niet alle ambities voor 2023 gerealiseerd zijn.

Kwaliteit verslaggeving

- In het coalitieakkoord zijn door de raad doelen gesteld voor het begrotingsjaar. Deze doelen zijn opgesteld aan de hand van de thema's Duurzaam, Groen, Kansrijk en Verbonden. Deze thema's zijn in de begroting vertaald in 8 wijkprogramma's en 13 stedelijke programma's. Door middel van de jaarrekening wordt door het college verantwoording afgelegd door middel van prestatie-indicatoren. De wijze waarop de raad inzicht verkrijgt in de vertaling naar de verschillende programma's en de methode om de inhoudelijke voortgang van de doelstellingen uit het coalitieakkoord te bewaken zijn op dit moment nog beperkt in de turaps en de jaarrekening aanwezig. Er is recent een traject opgestart om de meetbaarheid van de gedefinieerde doelen in beeld te brengen. Belangrijk aandachtspunt hierbij is het lijn brengen van de doelen uit visiedocumenten, de meerjarenramingen, beleidsnota's en de jaarlijkse begroting. Naar de toekomst toe zou uw raad steeds meer kunnen sturen op (meerjarig) beleid, de perspectiefnota. De jaarbegroting is vervolgens een vertaling van meerjarig beleid naar het komende jaar.
- Tot 2023 waren de begroting, de turaps en de jaarrekening opgebouwd op wijkniveau. De kosten over een begrotingsjaar werden aan de hand van een doorbelastingssysteem atiek verdeeld over de wijken van Arnhem. Het verklaren van afwijkingen en een analyse van de realisatie van de gestelde doelen vond plaats op wijkniveau én op stadsniveau. Het op deze wijze begroten en verantwoorden leidt tot onnodig veel administratieve lasten en extra (memoriaal) boekingen in het grootboek. Met ingang van de jaarrekening 2023 is de verdeling achterwege gelaten en is er gekozen voor een eenvoudigere wijze van verantwoorden. Wij vinden dat hierdoor de leesbaarheid van de jaarstukken is verbeterd.

Rechtmatigheidsverantwoording

- Bij de jaarstukken 2023 zal het college door middel van de rechtmatigheidsverantwoording voor de eerste keer verantwoording afleggen over de rechtmatige besteding van de lasten aan de gemeenteraad. Door de gemeente Arnhem is een risicoanalyse uitgevoerd en is een controleplan opgesteld. In 2023 zijn controles in de audittool Naris uitgevoerd en vastgelegd. Deze vastleggingen vinden gestructureerd plaats. Over de uitkomsten van de controles wordt 1 keer in de 6 maanden gerapporteerd door middel van de Audit Rapportages en deze uitkomsten vormen de basis voor het opstellen van de rechtmatigheidsverantwoording. In de jaarstukken 2023 is door het college een goedkeurende rechtmatigheidsverklaring opgenomen.

Belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen

Interne beheersing

- Op basis van de interim-controle 2023 hebben wij geen significante tekortkomingen geïdentificeerd in de interne beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving. Onze belangrijkste bevindingen zijn met u (gemeenteraad) gedeeld door middel van de boardletter 2023, en zijn besproken in de auditcommissie. In het voorliggende accountantsverslag vindt u onze bevindingen naar aanleiding van de jaarrekeningcontrole.
- Memoriaalboekingen zijn (correctie)boekingen die niet via de reguliere boekingsgang plaatsvinden. Deze boekingen zijn hierdoor in opzet meer risicovol en daarom besteden wij bij onze controle extra aandacht aan deze boekingen. Om de controle zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren, en toe te spitsen op het specifieke risico en karakter van memoriaalboekingen, hebben wij gebruikgemaakt van een data-analyse tool. Hieruit zijn geen onjuistheden, onrechtmatigheden of anderszins bijzonderheden gebleken.

Sociaal domein

- In 2023 is de controle soepel verlopen. De verantwoorde bestedingen vanuit de zorgaanbieders zijn getrouw verantwoord en op een rechtmatige wijze tot stand gekomen.
- Binnen het zorgdomein (WMO en Jeugd) is een landelijke ontwikkeling zichtbaar waarbij de lasten de afgelopen jaren fors zijn toegenomen. Waar dit in eerste instantie hoofdzakelijk kwam door een toenemende zorgvraag zien we in 2023 dat er met name sprake is van een toenemende zorgzwaarte met betrekking tot de jeugdzorg. Dit betekent dat cliënten vaak een zwaardere en daarmee duurdere vorm van zorg behoeven. Deze ontwikkeling is ook zichtbaar voor de gemeente Arnhem en dit heeft financiële consequenties.
- Complicerende factor bij het inschatten van de ontwikkeling van zorgkosten in de komende jaren is de verwachte ontwikkeling van de tarieven van zorgaanbieders. De gemeente Arnhem heeft hier overigens geen invloed op. Zorgaanbieders hebben op dit moment te maken met sterk oplopende kosten als gevolg van loonstijgingen, inzet ZZP'ers en oplopende huisvestingslasten. Dit leidt ertoe dat financiële posities van zorginstellingen in toenemende mate onder druk komen te staan wat naar verwachting een prijsopdrijvend effect heeft op de tarieven. Daarnaast zijn er landelijk jeugdzorgaanbieders die niet meer aan de financiële verplichtingen kunnen voldoen waarbij aan gemeenten op basis van het convenant 'Bevorderen continuïteit jeugdhulp' een (verplichte) bijdrage aan deze instellingen wordt opgelegd.
- Daarnaast is een toenemende schaarste in beschikbaarheid van zorgpersoneel zichtbaar. Dit leidt er toe dat de toenemende zorgvraag en het zorgaanbod niet meer in balans zijn. Zowel in de WMO als Jeugdzorg is deze ontwikkeling zichtbaar. In toenemende mate zal daardoor niet de zorgvraag bepalend zijn in de omvang van de zorguitgaven maar ook het aanbod. Dit is een breed maatschappelijk probleem waarbij het voor gemeenten slechts beperkt mogelijk is hierin keuzes te maken.

Grondexploitatie

- Voor de grondexploitatie hebben wij het proces, de dossiervorming en de onderbouwingen beoordeeld waarop het management de geactualiseerde schattingen heeft gebaseerd. Wij hebben onder andere de realisatie en de geactualiseerde schattingen ultimo 2023 versus de schattingen in de jaarrekening 2022 geanalyseerd ('backtesting'). Bij deze analyse hebben wij ook gebruikgemaakt van een door de gemeente Arnhem ingeschakelde externe deskundige. Wij zijn van mening dat de waardering van de grondexploitatie juist is en consistent is met voorgaand jaar.
- In 2023 is sprake van meer (grond)opbrengsten in het grondbedrijf dan dat er aan kosten zijn gemaakt. In totaal is er voor circa € 14,5 miljoen aan kosten gemaakt, terwijl er voor circa € 23,3 miljoen aan opbrengsten binnen zijn gekomen. Ook is er sprake van € 3,2 miljoen aan winstneming in 2023. Deze winstneming heeft voor € 2,2 miljoen betrekking op Schuytgraaf. De boekwaarde van de portefeuille van het grondbedrijf daalt daardoor met € 7,8 miljoen.
- De gemeente Arnhem staat de komende jaren voor grote uitdagingen op het gebied van woningbouw, verduurzaming, energietransitie etc. Met de Woondeal 2.0 Regio Arnhem-Nijmegen wordt geambieerd om tot 2030 in de gemeente Arnhem 10.000 nieuwe woningen te realiseren. In haar Woonvisie 2040 kiest de gemeente Arnhem voor een actievare rol om zodoende meer de regie te houden op de verschillende projecten. Voorbeelden van projecten waar Arnhem meer regie houdt zijn project Kronenburg en project Spoorzone Arnhem Oost.
- Wij zijn van mening dat de waardering van de grondexploitatie op basis van de hiervoor beschreven werkzaamheden een getrouw beeld weergegeven.

Belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen

Grondexploitatie (vervolg)

- Het grondbedrijf heeft over 2023 een positief resultaat behaald van € 4,6 miljoen (€ 3,2 miljoen positief Grex en € 1,4 miljoen positief erfpacht), deze € 3,2 miljoen positief wordt verklaard door de ingeboekte winstneming op Grex projecten. Hiervan heeft € 2,2 miljoen betrekking op het project Schuytgraaf. Door stijgende opbrengsten is in 2023 een winst gerealiseerd. Op basis van de geactualiseerde calculaties is er in 2023 en verder ook sprake van verwachte winsten.
- In 2023 is de woonvisie van de gemeente Arnhem voor de komende jaren vastgesteld. Hierin zijn de ambities van de gemeente opgenomen. Er is o.a. extra budget beschikbaar gesteld voor het doen van strategische aankopen. In lijn hiermee is in 2023 het grondbeleid van de gemeente Arnhem opnieuw vastgesteld. Een van de speerpunten hierin is dat de gemeente actiever eigen gebieds- of grondexploitaties gaat ontwikkelen. In 2023 zijn de gebiedsexploitatie Kronenburg en de grondexploitatie Laarkwartier vastgesteld. Ook in de plannen rondom Spoorzone Arnhem-Oost zijn de genoemde ontwikkelingen zichtbaar.

IT-omgeving

- De bestaande tekortkomingen in de IT-omgeving leiden ertoe dat de gemeente en wij niet zonder meer kunnen steunen op de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Als gevolg van het (vooralsnog) onvoldoende opvolgen van de aanbevelingen op dit gebied hebben wij ook voor de jaarrekeningcontrole 2023 meer gegevensgericht werk moeten verrichten, waaronder het uitvoeren van specifieke werkzaamheden om de betrouwbaarheid van data en lijstwerk vast te stellen.
- De gemeente Arnhem heeft, aan de hand van het IT maturity-model in 2023 stappen gezet om de IT-omgeving verder te verbeteren en te versterken.
- Over 2023 is door de gemeente Arnhem een ISAE 3402 Type II rapportage ontvangen van De Connectie. In deze rapportage is een oordeel met beperking opgenomen. Dit betekent dat er nog verbeteringen nodig zijn in de IT-beheersing van De Connectie.

Overig

- Zie de bijlagen A bij dit accountantsverslag waaruit blijkt welke (niet)-gecorrigeerde bevindingen, onzekerheden en tekortkomingen in de toelichtingen wij hebben geconstateerd.
- In bijlage C is onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging te vinden.

Frauderisicoanalyse

- De gemeente Arnhem beschikt over een frauderisicoanalyse document. Door het uitvoeren van deze analyse zijn de kwetsbaarheden in de organisatie geïnventariseerd voor de betrokken werkprocessen en er zijn adviezen geschreven over hoe deze kwetsbaarheden (verder) kunnen worden verkleind. Door de veranderde omstandigheden binnen en buiten de organisatie is het van belang dat de frauderisico-analyse periodiek geactualiseerd wordt en besproken wordt in een raadsvergadering.
- Tevens hebben wij als onderdeel van onze werkzaamheden voor de jaarrekeningcontrole vastgesteld dat binnen uw organisatie op een adequate wijze opvolging wordt gegeven aan integriteitsmeldingen.
- Tijdens onze controle over 2023 zijn door ons geen fraudegevallen geconstateerd en is er geen sprake van signalen en/of vermoedens van fraude.

Opstel- en controleproces

- Medio 2023 hebben wij met de ambtelijke organisatie het opstel- en controleproces van de jaarrekening 2022 geëvalueerd. Naar aanleiding hiervan zijn waar nodig aanscherpingen doorgevoerd in het interne 'draaiboek' voor het opstelproces en de werk- en planningsafspraken voor de jaarrekeningcontrole. Met deze aanpassingen is het proces geoptimaliseerd en is de jaarrekeningcontrole binnen de afgesproken planning afgerond. Medio 2024 evalueren wij wederom het proces om te bepalen op welke terreinen/aspecten verdere verbeteringen mogelijk zijn.

Speerpunten auditcommissie

Strategische investeringen in relatie uitvoeringskracht

Voor de investeringen in de bereikbaarheid van de stad, de mobiliteitsopgave, huisvesting en gebieds- en grondexploitaties kan de gemeente nog stappen zetten wat betreft het beter met de realisatiekracht in balans brengen van uw ambities. Binnen de gemeente Arnhem signaleren wij een spanningsveld tussen het rediseren van de ambities van de raad en de (beschikbare) capaciteit van de gemeente. Door het meenemen in de besluitvorming van de limieten die aan de uitvoeringskracht van de organisatie zitten kan de gemeente bepalen welke projecten prioriteit hebben, welke projecten intern of extern uitgevoerd worden en welke projecten uitgesteld moeten worden omdat het (op dat moment) aan uitvoeringskracht ontbreekt. Wanneer toch besloten wordt de ambities uit te voeren kan het dus noodzakelijk zijn om uw organisatie te versterken of om externe expertise in te huren.

We zien op basis van de jaarstukken van de afgelopen vijf jaar dat u jaarlijks positievere resultaten behaalt dan begroot. Eén van de oorzaken hiervoor is het feit dat beschikbare investeringskredieten niet volledig benut worden. Niet alle ambities van de gemeente kunnen dus worden uitgevoerd. Wanneer wij op basis van de huidige besluitvorming doorkijken naar de toekomstige projecten (zoals Spoorzone Arnhem-Oost, verbouwing Stadstheater, Grondexploitatie Kronenburg, Integraal Huisvestingsplan Onderwijs en Nijmeegseweg) dan zien wij projecten die veel aanvullende capaciteit van het ambtelijk apparaat zullen vragen. Inmiddels zijn er door de gemeente diverse maatregelen genomen om de workload van de medewerkers beter te kunnen beheersen. Het organisatieprogramma “lekker werken aan de ambities van Arnhem” is opgestart. Het doel van het project is het verbeteren van het werkklimaat binnen de gemeente Arnhem zodat er een werkomgeving ontstaat waar effectief en efficiënt aan de ambities van Arnhem gewerkt kan worden. Ook is er een leiderschapstraject gestart waarmee de gemeente meer verbondenheid en betrokkenheid tussen de leidinggevendenden wil creëren. Het doel is om de leidinggevendenden te ondersteunen bij de opgaven die op de verschillende afdelingen aanwezig zijn. Wij hebben in de afgelopen periode geconstateerd dat in de voorstellen van het college de benodigde en beschikbare capaciteit ook worden meegenomen. Er worden dus de nodige maatregelen getroffen om dit beter in de grip te houden. Met de huidige krapte op de arbeidsmarkt blijft dit echter wel een uitdaging. Bij onze controle van de jaarrekening 2023 hebben wij geconstateerd dat van de beschikbaar gestelde investeringskredieten van € 109,9 miljoen € 64,5 miljoen (2022: 44%) was uitgevoerd. Door de gemeente Arnhem is een analyse uitgevoerd en de belangrijkste conclusie hieruit was dat de investeringsprojecten (voor ruim € 27 miljoen) in uitvoering waren maar dat nog geen afronding / activering heeft plaatsgevonden in 2023

Bedragen * 1 miljoen	2022	2023	2024	2025	2026
Raming	86,8	109,9	78,0	92,6	121,4
Realisatie	38,4	64,5			

Informatievoorziening grote investeringsprojecten

Door het college zijn met de gemeenteraad afspraken gemaakt over de informatievoorziening rondom risicovolle projecten. Hier wordt door de ambtelijke organisatie invulling aan gegeven door een onafhankelijk risicoanalyse uit te voeren waarbij in aantal gevallen een expertbureau wordt ingeschakeld. Naar aanleiding van deze risicoanalyses worden aanbevelingen voor de inrichting van het risicomanagementproces gedaan. Voor de start van een project wordt het risicomanagementproces ingericht. Dit sluit aan bij dedoor uw raad vastgestelde uitgangspunten. Deze risico's worden doorlopend geactualiseerd, de ingezette beheersmaatregelen worden geëvalueerd en hierover wordt periodiek gerapporteerd aan de raad. Indien de risico's dermate groot worden dat de uitvoering van het project niet binnen de gestelde financiële kaders kan worden uitgevoerd wordt dit opnieuw ter besluitvorming aan de raad voorgelegd.

Wij hebben de documentatie en informatievoorziening met betrekking tot de ontwikkeling van Gebiedsexploitatie Kronenburg, grondexploitatie Laarkwartier en de verbouwing van het Stadstheater tijdens onze controle beoordeeld. Wij zullen het vervolg van deze projecten, aan de hand van de tussentijdse informatievoorziening, blijven monitoren.

Gebiedsontwikkeling Spoorzone Arnhem-Oost

In onze Boardletter 2023 hebben wij uitvoerig gerapporteerd over de Gebiedsontwikkeling Spoorzone Arnhem-Oost.

Speerpunten auditcommissie

Beheersing, data-analyse en prognose sociaal domein

In de komende jaren zullen de ontwikkelingen op het gebied van big-data en Artificial Intelligence (AI) elkaar snel opvolgen. Binnen het sociaal domein is veel data beschikbaar waarmee de gemeente door middel van het analyseren van deze data beter kan sturen en waardoor betrouwbaarder prognoses opgesteld kunnen worden. Door de gemeente worden de Sociale Wijkteams ondersteund bij het analyseren van de ontwikkelingen binnen de zorg. Monitoring van de zorgkosten vindt plaats aan de hand van dashboards waarin details van de geleverde zorg zijn opgenomen. Aan de hand van deze data kan er gericht gestuurd worden en kunnen er concrete acties uitgezet worden op de onderdelen waar dit noodzakelijk is.

De inzet van verschillende soorten data als sturingsinformatie vragen ook om beheersen van de kwaliteit van de data zodat besluitvorming plaats kan vinden op basis van juiste en betrouwbare informatie. Hiervoor is het van belang dat de betrouwbaarheid van de IT-systemen in de komende periode verbeterd wordt. De gemeente is momenteel bezig met de opbouw van een centraal datapakhuis zodat steeds meer data beschikbaar komt en er steeds gericht gebruik van gemaakt kan worden. Dit is een ongoing proces dat de komende jaren verder vorm zal krijgen.

Risicomanagement en weerstandsvermogen

In de begroting en de jaarstukken van de gemeente worden in de paragraaf 'Risicomanagement en weerstandsvermogen' een inventarisatie van de risico's voor de gemeente Arnhem en de omvang van het weerstandsvermogen en de weerstandscapaciteit opgenomen. Dit is voorgeschreven door het BBV. De inventarisatie van risico's geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een schatting van de kans dat het geïdentificeerde risico zich voordoet. Hiermee wordt de benodigde weerstandscapaciteit bepaald. Met de invulling van deze paragraaf geeft het college een doorlopend inzicht in de grootste risico's (qua financiële impact en kans), en wordt vermeld welke risico's zijn vervallen en/of nieuw zijn geïdentificeerd. Ook wordt een inhoudelijke toelichting gegeven op nieuw gedefinieerde en gewijzigde risico's in de top van de belangrijkste risico's. Het bepalen van de omvang van de risico's en de kans dat een risico zich voordoet is een subjectief proces dat onderhevig is aan schattingen en aannames. Door de gemeente Arnhem is hier een gedegen proces voor ingericht om de risicoanalyse op een zo betrouwbaar mogelijke manier uit te voeren. De gemeente is vrij om te kiezen welke methode voor het bepalen van de risico's en het inschatten van de kans dat deze risico's zich voordoen wordt gehanteerd. Onlangs is door de gemeente onderzocht of de huidige methode die gehanteerd werd nog passend was. Door Facton is onderzocht op welke wijze de kwantificering van risico's ook plaats zou kunnen vinden. Dit heeft geleid tot aanscherping in de gehanteerde systematiek. De gemeenteraad is hierover geïnformeerd.

In de komende jaren zullen als gevolg van de besluitvorming door de raad rondom o.a. de gebiedsontwikkeling van Spoorzone Arnhem-Oost, de verbouwing van het Stadstheater, de ontwikkeling van de Nijmeegseweg en de ontwikkeling van Gebiedsexploitatie Kronenburg de risico's die de gemeente heeft geïdentificeerd toenemen. Daarnaast zullen er nieuwe risico's ontstaan of verdwijnen als gevolg van externe factoren. Deze toename van de risico's heeft tot gevolg dat de door de gemeente bepaalde en berekende ratio weerstandsvermogen (beschikbare weerstandscapaciteit / benodigde weerstandscapaciteit) zal afnemen. Binnen de gemeente Arnhem is met uw raad afgesproken in de beleidsnota 'Risicomanagement en Weerstandsvermogen', dat bij een daling van de weerstandsratio onder 1,4 in combinatie met een daling van de solvabiliteit minder middelen beschikbaar zijn voor de uitvoering van nieuw beleid cq. andere gemeentelijke doelstellingen. In deze beleidsnota is ook opgenomen hoe wordt omgegaan met grote risicovolle projecten (en de criteria waaraan deze projecten moeten voldoen). Wanneer nieuwe risico's zich voordoen die leiden tot een verlies (en die beslag leggen op de beschikbare bestemmingsreserves) dan zal over de inzet van de hiervoor benodigde buffers opnieuw besluitvorming door de raad plaats moeten vinden. In theorie heeft de gemeente bij een ratio weerstandsvermogen > 1,0 (VNG norm) voldoende middelen beschikbaar om de geïdentificeerde risico's op te vangen. In de praktijk zal het nooit voorkomen dat alle geïdentificeerde risico's zich ineens voordoen. Met een weerstandsfactor van 1,4 en een weerstandscapaciteit van ruim €95 miljoen per 31-12-2023 beschikte uw gemeente op dat moment over voldoende slagkracht om financiële tegenvallers het hoofd te bieden.

Belangrijker dan het in beton gieten van een weerstandsfactor / weerstandsratio vinden wij de wijze waarop de gemeente omgaat met de (externe) ontwikkelingen en de uitdagingen die in de alsmaar veranderende omgeving op de gemeente afkomen. Om dit proces verder te verbeteren lopen binnen de gemeente diverse projecten en in het verlengde hiervan hebben wij in maart 2024 een presentatie aan de raad gegeven waarin de nadruk is gelegd op de wendbaarheid en weerbaarheid van de gemeente. Relatief veel eigen vermogen is door de gemeente Arnhem vastgelegd in (bepaalde) bestemmingsreserves. Wij hebben geconstateerd dat verschillende van deze bestemmingsreserves niet of nauwelijks aangewend worden. Om de wendbaarheid van de gemeente vergroten kan het gunstig zijn het aantal bestemmingsreserves te verminderen en deze middelen in het vrij beschikbare vermogen onder te brengen. Wij adviseren u te onderzoeken of de ingestelde bestemmingsreserves nog actueel en relevant zijn.

Bevindingen jaarrekening

De financiële positie van de gemeente

De vermogenspositie van uw gemeente is verbeterd

Het BBV, de verslaggevingsregels voor gemeenten, maakt een duidelijk onderscheid tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd. De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming.

Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten over het boekjaar 2023 bedraagt € 17,1 miljoen voordelig. Per saldo is tussentijds € 16,9 miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2023 circa € 34 miljoen voordelig bedraagt. Dit resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het overzicht hiernaast hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen. De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2023 circa 28% van het balanstotaal (ultimo 2022: 28% van het balanstotaal) en is ten opzichte van 2022 gestabiliseerd..

Saldo baten en lasten

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar is weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemming. Deze tussentijdse resultaatbestemming bestaat uit de onttrekkingen aan en stortingen in reserves gedurende het boekjaar. Deze mutaties in reserves vinden plaats op basis van door de gemeenteraad genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de eerdere politieke besluitvorming.

Wat het voorgaande concreet betekent voor uw gemeente hebben wij in het overzicht hiernaast weergegeven.

Eigen vermogen (x € 1 miljoen)	2023	2022	2021	2020
Eigen vermogen per 1 januari	276,4	224,5	180,4	160,6
Tussentijdse resultaatbestemming	-/- 16,9	27,9	22,7	2,9
Gerealiseerd resultaat	34,0	23,8	21,4	16,9
Gerealiseerd totaal saldo baten en lasten	17,1	51,8	44,0	19,8
Eigen vermogen per 31 december	293,5	276,4	224,5	180,4

Exploitatieresultaat (x € 1 miljoen)

Totale baten	932,4
Totale lasten	915,3
Gerealiseerd totaal saldo baten en lasten	17,1
Af: stortingen in reserves	-/- 124,2
Bij: onttrekkingen aan reserves	141,2
Saldo mutaties reserves	16,9
Gerealiseerd resultaat	34,0

De financiële positie van de gemeente

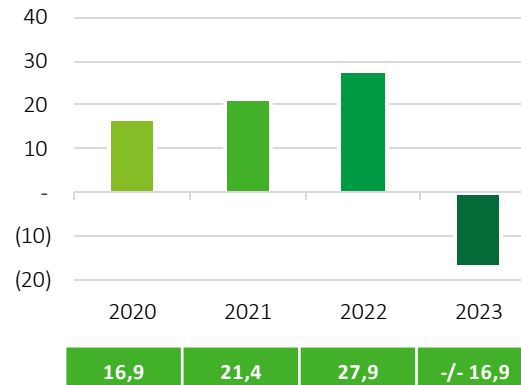
Het overzicht van baten en lasten over het boekjaar 2023 laat een voordelig gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten van € 17,1 miljoen zien.

De jaarrekening 2023 sluit – na verwerking van de mutaties in reserves – met een voordelig gerealiseerd resultaat van circa € 34,0 miljoen.

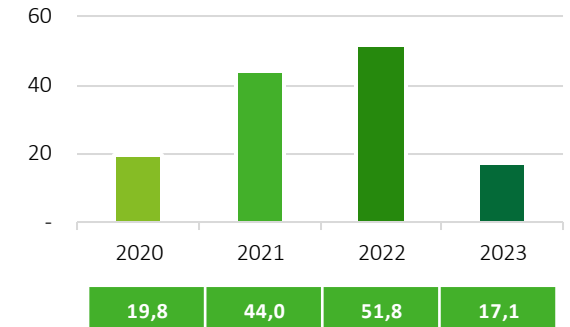
De begroting is voor uw gemeente een belangrijk sturingsinstrument. Het is een kaderstellend document waarmee de gemeenteraad financiële en beleidsmatige kaders vaststelt waarbinnen het college haar beleid en doelen kan realiseren.

In de programmaverantwoording geeft het college per programma op hoofdlijnen een verklaring voor de gerealiseerde afwijkingen ten opzichte van de begroting na wijziging. In de paragraaf bedrijfsvoering heeft het college de rechtmatigheid van de begrotingsafwijkingen nader toegelicht. Verderop in dit accountantsverslag gaan wij hierop in.

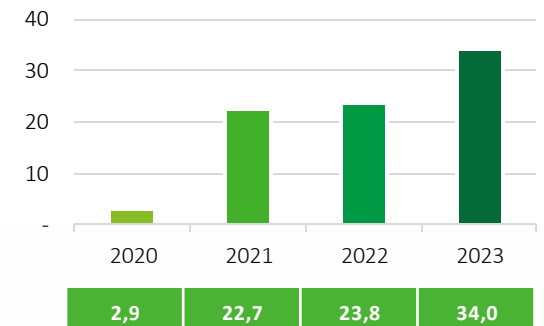
**Mutaties in reserves
(x € 1 miljoen)**

**Gerealiseerd totaalsaldo baten en lasten
(x € 1 miljoen)**

**Gerealiseerd resultaat
(x € 1 miljoen)**

De financiële positie van de gemeente

Solvabiliteit

De solvabiliteit geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Als sprake is van een forse schuld en veel eigen vermogen (totaal van algemene en bestemmingsreserves), hoeft een hoge schuld geen probleem te zijn voor de financiële positie. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente.

Grondexploitatiequote

De grondexploitatiequote geeft aan hoe groot de grondpositie (waarde van de grond) is ten opzichte van de totale baten van de gemeente. In de regel geldt: hoe hoger de grondexploitatiequote, hoe groter het risico dat de gemeente loopt.

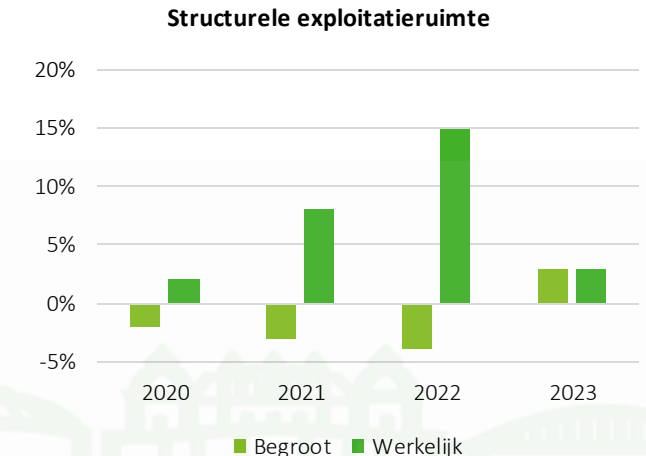
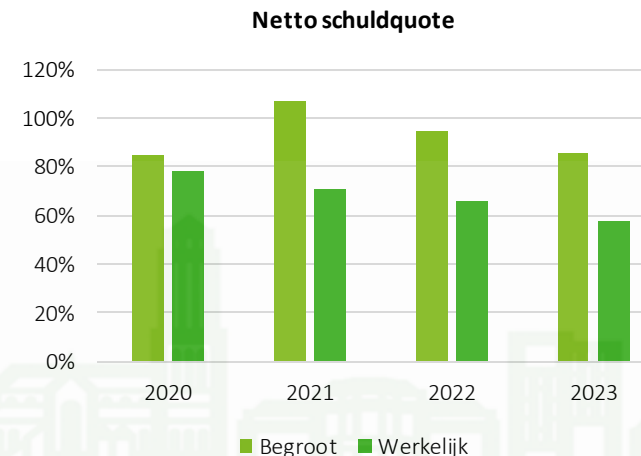
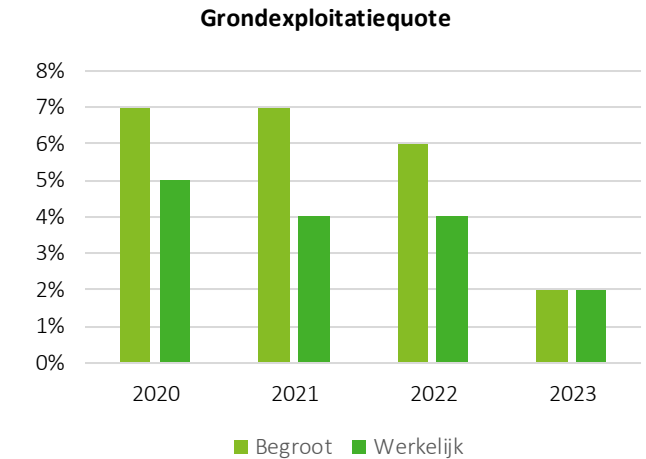
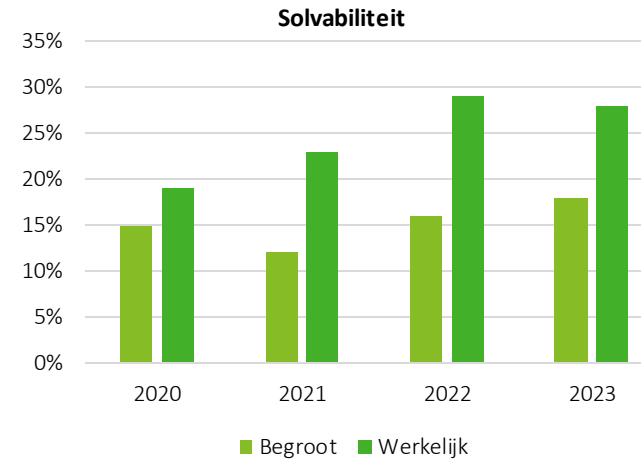
Netto schuldquote

Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de gemeente ten opzichte van de eigen middelen en geeft een indicatie van de 'druk' van de rentelasten en aflossingen op de exploitatie.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is ook van belang te kijken naar de structurele baten en lasten. Structurele baten zijn bijvoorbeeld de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting. Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat wordt gekeken naar de structurele baten en lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten (waaronder de rente en aflossing van leningen) te dekken.

Kengetallen voor gemeente Arnhem (begroot en werkelijk over de periode 2020-2023)

De financiële positie van de gemeente

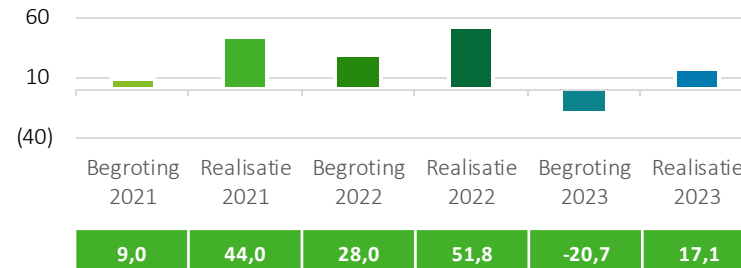
Voorspellende waarde van uw begroting

De jaarrekening 2023 sluit met een positief saldo van baten en lasten van circa € 17 miljoen. Na de mutaties in de reserves bedraagt het gerealiseerd resultaat € 34,0 miljoen. De begroting is voor uw gemeente een belangrijk sturingsinstrument. Het is een kaderstellend document waarmee de gemeenteraad financiële en beleidsmatige kaders vaststelt waarbinnen het college haar beleid en doelen kan realiseren. Wij constateren dat in 2023 de gerealiseerde lasten meer in evenwicht zijn met de begroting en dat het positieve resultaat wordt veroorzaakt door extra ontvangen middelen welke niet geraamd waren. Uiteraard is er voor de gerealiseerde lasten op onderdelen wel sprake van verschuivingen en zijn niet alle ambities vanuit de begroting gerealiseerd. In combinatie met de niet gerealiseerde investeringen blijkt dat voor de jaarschijf 2023 de geplande investeringsplannen als gevolg van beperkte uitvoeringskracht niet zijn uitgevoerd.

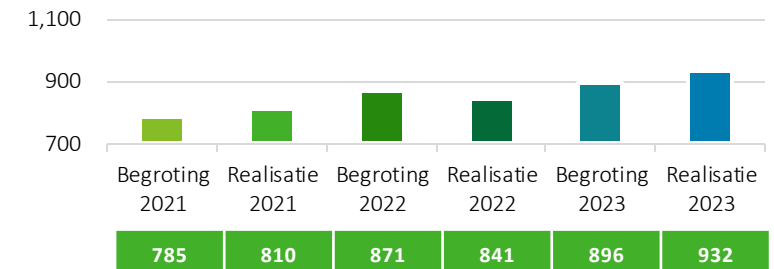
Kwaliteit en transparantie van de jaarstukken

Bij de jaarrekeningcontrole hebben wij vastgesteld dat uw jaarstukken 2023 voldoen aan de vereisten uit het BBV. Wij hebben bij onze werkzaamheden de jaarstukken integraal doorgenomen en hebben daarbij – naast de verenigbaarheid van jaarverslag en jaarrekening – vanuit het belang en begrip van de gebruikers van de jaarstukken vooral gelet op de toegankelijkheid en begrijpelijkheid van de daarin opgenomen toelichtingen en analyses.

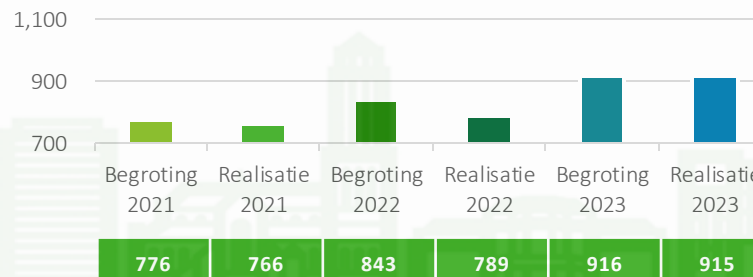
Saldo baten en lasten | Begroting vs realisatie
(x € 1 miljoen)

Baten | Begroting vs realisatie (excl. mutaties reserves)
(x € 1 miljoen)

Lasten | Begroting vs realisatie (excl. mutaties reserves)
(x € 1 miljoen)

De financiële positie van de gemeente

De ratio weerstandscapaciteit daalt

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit op basis van de door de gemeente geschatte risico's. Zoals blijkt uit de onderste grafiek is de ratio weerstandscapaciteit afgenomen naar 1,4 in 2023.

Beschikbare weerstandscapaciteit is licht afgenomen

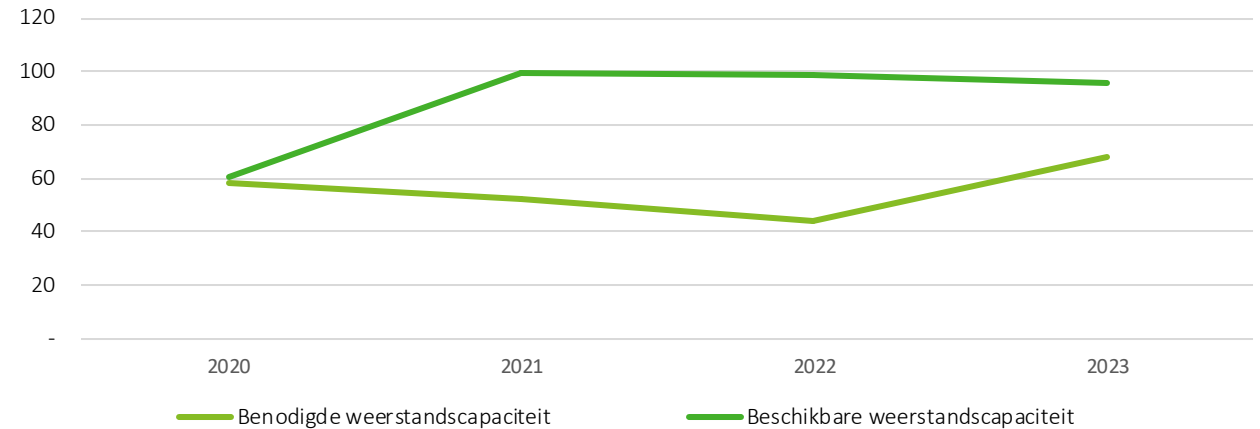
De door uw gemeente berekende beschikbare weerstandscapaciteit bedraagt € 95,3 miljoen (2022: € 98,8 miljoen). De beschikbare weerstandscapaciteit is afgenomen ten opzichte van voorgaand jaar.

De inventarisatie van risico's – die in de paragraaf 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing' van het jaarverslag is opgenomen – geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een schatting van de kans dat het geïdentificeerde risico zich voordoet, om daarmee de benodigde weerstandscapaciteit te kunnen bepalen. Daarbij geeft het college een doorlopend inzicht in de grootste risico's (qua financiële impact en kans) voor uw gemeente, en is vermeld welke risico's zijn vervallen en/of nieuw zijn geïdentificeerd. Ook is een inhoudelijke toelichting gegeven op nieuw gedefinieerde en gewijzigde risico's in de top van de belangrijkste risico's.

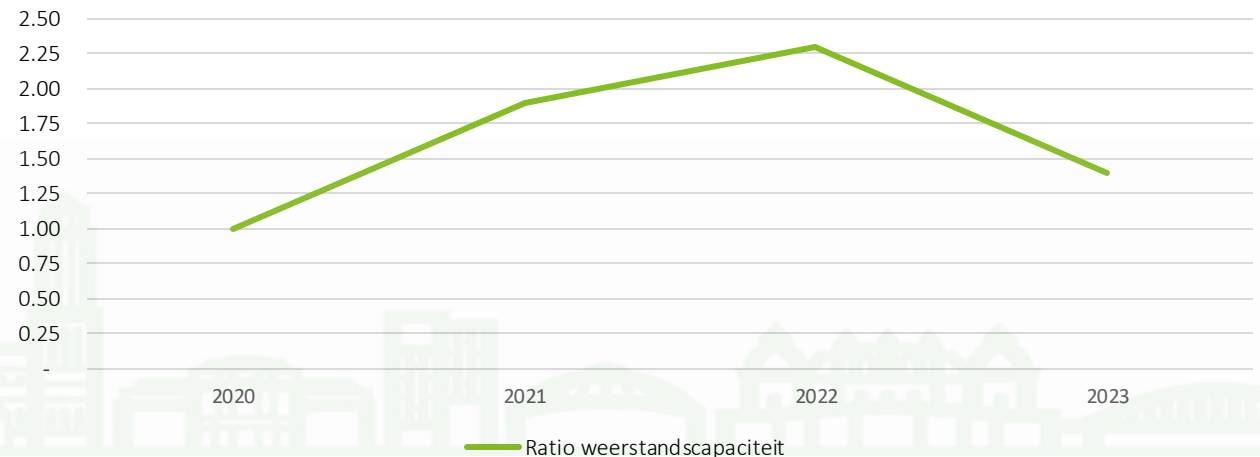
Uw gemeente heeft op basis van deze risico-inventarisatie berekend wat de benodigde weerstandscapaciteit is. Het berekende bedrag voor specifieke risico's bedraagt € 67,9 miljoen (2022: € 43,8 miljoen). Ten opzichte van 2022 is hiermee sprake van een toename.

Uw weerstandscapaciteit van € 95,3 miljoen is toereikend in relatie tot de berekende risico's van € 67,9 miljoen. Dit heeft het college inhoudelijk nader toegelicht in de paragraaf 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing' van het jaarverslag.

Weerstandscapaciteit
(x € 1 miljoen)

Ratio weerstandscapaciteit

Rechtmatigheidsverantwoording

Vanaf het boekjaar 2023 is het college verplicht in de jaarrekening een rechtmatigheidsverantwoording op te nemen waarin zij zich verantwoordt over de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties (inclusief begrotingsrechtmatigheid).

Verantwoordings- en rapportagegrens

Via het controleprotocol heeft de gemeenteraad de verantwoordings- en rapportagegrens vastgesteld. De verantwoordingsgrens heeft het college gehanteerd bij het opmaken van de rechtmatigheidsverantwoording en de uiteindelijke conclusie daaromtrent. Fouten en onduidelijkheden die de verantwoordingsgrens niet overschrijden, zorgen voor een positieve uiting van het college waaruit blijkt dat de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen. De rapporteringsgrens bepaalt de diepgang van de toelichting van het college in de paragraaf bedrijfsvoering.

Uit de in de jaarrekening opgenomen rechtmatigheidsverantwoording van het college blijken geen onrechtmatigheden welke de verantwoordingsgrens te boven gaan.

Normenkader

Het college heeft het van toepassing zijnde normenkader in kaart gebracht. Het normenkader is door de gemeenteraad vastgesteld bij het vaststellen van de begroting 2023. Wij hebben vastgesteld dat dit normenkader leidend is geweest voor het college om te komen tot de rechtmatigheidsverantwoording en de toelichtingen in de paragraaf bedrijfsvoering.

Daarnaast hebben wij vastgesteld dat het college de financiële verordening en controleverordening heeft geactualiseerd. Deze zijn door de gemeenteraad vastgesteld. In de financiële verordening zijn eveneens specifieke richtlijnen opgenomen over de wijze en diepgang van rapporteren over rechtmatigheid en de wijze waarop het college om dient te gaan met begrotingsafwijkingen. Deze komen hierna nader aan bod.

Begrotingscriterium

Bij de rechtmatigheidsverantwoording vormt het begrotingscriterium een belangrijk toetsingscriterium. Financiële beheershandelingen, die ten grondslag liggen aan de baten, lasten en balansmutaties, dienen tot stand te zijn gekomen binnen de grenzen van de geautoriseerde begroting en de hiermee samenhangende programma's (begrotingscriterium). Uitgangspunt hiervoor is het niveau waarop de raad de budgetten in de begroting en bij investeringen geautoriseerd heeft. In de begroting zijn de bedragen voor de lasten en baten vermeld die door de raad zijn vastgesteld. Dit houdt in dat de financiële beheershandelingen dienen te passen binnen de begroting.

De gemeenteraad en het college hebben afspraken gemaakt in welke situatie lastenoverschrijdingen onrechtmatig maar acceptabel zijn (lastenoverschrijdingen zijn en blijven onrechtmatig, maar zijn onder voorwaarden acceptabel wat betekent dat het college deze niet hoeft toe te lichten in de paragraaf bedrijfsvoering). Dit is door de gemeente Arnhem ook gedaan in de jaarstukken 2023.

Begrotingsrechtmatigheid

- Programma S00: Overschrijding van de lasten met € 7,4 miljoen
- Programma S06: Overschrijding van de lasten met € 11,8 miljoen
- Programma S07: Overschrijding van de lasten met € 24,0 miljoen

Bovenstaande onrechtmatigheden zijn aangemerkt als acceptabel omdat deze tijdig zijn gemeld aan de gemeenteraad en omdat deze passen binnen het bestaande beleid van de gemeente Arnhem.

Wij hebben vastgesteld dat het college specifieke werkzaamheden heeft uitgevoerd ten aanzien van het begrotingscriterium, zijnde controle op programmaoverschrijdingen en controle op kredietoverschrijdingen.

Voorwaardencriterium

Het voorwaardencriterium heeft betrekking op de eisen die worden gesteld aan de uitvoering van de financiële beheershandelingen. De eisen c.q. voorwaarden zijn afkomstig uit de relevante wet- en regelgeving zoals opgenomen in het normenkader, en hebben betrekking op aspecten als doelgroep, termijn, grondslag, administratieve bepalingen, normbedragen, bevoegdheden, bewijsstukken, recht, hoogte en duur.

Gemeenten stellen via de financiële verordening en/of onderliggende nota's kaders vast die van invloed zijn op verslaggeving. Het gaat hier om de invulling van de ruimte die het BBV geeft voor eigen gemeentelijke kaders. Denk hierbij aan grenzen voor het activeren van investeringen, afschrijvingstermijnen, omgang met reserves en voorzieningen en dergelijke. Deze vallen onder het getrouwe beeld en vallen per definitie onder de reikwijdte van de reguliere accountantscontrole. Ook voorwaarden die direct van invloed zijn op de verslaggeving c.q. het getrouwe beeld van de jaarrekening worden niet opgenomen in de rechtmatigheidsverantwoording. Hierbij kan worden gedacht aan het niet naleven van voorwaarden met betrekking tot recht, hoogte, duur, termijnen, normbedragen, doelgroep en grondslag bij bijvoorbeeld bijstandsverlening, maatschappelijke ondersteuning, inkomensoverdrachten en het opleggen van belastingen dat tot gevolg heeft dat de bijhorende lasten of opbrengsten onjuist of onvolledig zijn. Het niet naleven van deze voorwaarden heeft direct invloed op het getrouwe beeld van deze posten in de jaarrekening.

Die onderwerpen die niet onder het getrouwheidsoordeel van de accountant vallen, hebben we onderstaand nader toegelicht inclusief de wijze waarop het college deze in haar werkzaamheden heeft betrokken.

Aanbestedingen

Uw gemeente voert in het kader van de controle op de naleving van de aanbestedingsregels jaarlijks een uitgebreide 'spendanalyse' uit. Wij constateren dat over 2023 geen sprake is van overtredingen van de EU-aanbestedingsrichtlijnen.

Sociaal domein

Actualiteiten

Binnen het zorgdomein (WMO en Jeugd) is een landelijke ontwikkeling zichtbaar waarbij de lasten de afgelopen jaren fors zijn toegenomen. Waar dit in eerste instantie hoofdzakelijk kwam door een toenemende zorgvraag zien we in 2023 dat er met name sprake is van een toenemende zorgzwaarte met betrekking tot de jeugdzorg. Dit betekent dat cliënten vaak een zwaardere en daarmee duurder vorm van zorg behoeven.

De gemeente Arnhem wordt hierdoor geconfronteerd met een toenemende zorgvraag, welke aanzienlijke financiële consequenties heeft. Terwijl de zorgkosten stijgen, moet de gemeente tegelijkertijd nauwlettend de budgetten beheren en strategisch alloceren om aan deze groeiende behoefte te voldoen.

Echter, er doet zich een aanhoudend probleem voor: zorginstellingen hebben moeite om aan deze stijgende vraag te voldoen. Capaciteitsbeperkingen en een gebrek aan personeel belemmeren het vermogen van de gemeente om adequate zorg in te kopen, ondanks de beschikbare financiële middelen. Dit resulteert in een kloof tussen wat de gemeente wenst te bieden en wat feitelijk haalbaar is.

Het is voor de gemeente essentieel om efficiënte en effectieve oplossingen te vinden die de financiële druk verminderen en tegemoetkomen aan de zorgnoodzaak. De situatie vereist een geïntegreerde aanpak waarbij financiële duurzaamheid en kwalitatieve zorgverlening centraal staan.

Indien (een deel van) de kosten structureel hoger blijkt uit te vallen, dan ontkomt u mogelijk niet aan het vrijmaken van structurele middelen om de verwachte toekomstige tekorten te dekken.

De gemeente Arnhem erkent de urgentie van dit dilemma en de daarmee gepaard gaande financiële en operationele uitdagingen. Dit blijkt ook uit recente gesprekken met de ambtelijke organisatie. Wij adviseren het college om de ingezette koers voort te zetten.

Sociaal domein | Jeugdzorgkosten

In lijn met de landelijke trend zijn de kosten voor jeugdzorg de afgelopen jaren (fors) gestegen en de verwachting is dat deze ontwikkeling ook komende jaren nog doorzet.

Een nadeel ten opzichte van de begroting zit op jeugdzorg met verblijf waarbij geconstateerd wordt dat de stijging van de kosten in 2023 zich verder doorzet. Er zijn meer kinderen die jeugdzorg nodig hebben en ook is er sprake van langere trajecten in residentiële jeugdhulp. Verder wordt er ook vaker gebruikt gemaakt van relatief lange, dure en intensieve trajecten. Daarnaast is er ook bij ambulante jeugdhulp sprake van stijging van de kosten. Een toename van de trajectomvang en een toename van cliënten met zeer complexe casuïstiek zorgen voor een tekort op ambulante jeugdhulp en jeugd-ggz. De raad is bij het vaststellen van de begroting 2024 geïnformeerd over de problematiek rondom de stijgende zorgkosten..

- Complicerende factor bij het inschatten van de ontwikkeling van zorgkosten in de komende jaren is de verwachte ontwikkeling van de tarieven van zorgaanbieders. Zorgaanbieders hebben op dit moment te maken met sterk oplopende kosten als gevolg van loonstijgingen en oplopende huisvestingslasten. Dit leidt ertoe dat financiële posities van zorginstellingen in toenemende mate onder druk komen te staan wat naar verwachting een prijsopdrijvend effect heeft op de tarieven. Daarnaast zijn er landelijk jeugdzorgaanbieders die niet meer aan de financiële verplichtingen kunnen voldoen waarbij aan gemeenten op basis van het convenant 'Bevorderen continuïteit jeugdhulp' een (verplichte) bijdrage aan deze instellingen wordt opgelegd.
- Verder is een toenemende schaarste in beschikbaarheid van zorgpersoneel zichtbaar. Dit leidt er toe dat de toenemende zorgvraag steeds vaker niet meer in balans is met het zorgaanbod. Zowel in de WMO als Jeugdzorg is deze ontwikkeling zichtbaar. In toenemende mate zal daardoor niet de zorgvraag bepalend zijn in de omvang van de zorguitgaven maar ook het aanbod. Dit is een breed maatschappelijk probleem waarbij het voor gemeenten slechts beperkt mogelijk is hierin keuzes te maken.

Voorraad onderhanden werk (grondexploitatie)

De voorraad onderhanden werk

De balanspost met de belangrijkste schattingen in de jaarrekening betreft de voorraad onderhanden werk, waaronder de bouwgronden in exploitatie (grondexploitatie). Deze balanspost is door het saldo ultimo 2023 ad € 83,9 miljoen relevant voor de accountantscontrole, maar ook door de schattingen die een rol spelen bij het ramen van de in 2024 e.v. nog te realiseren baten en lasten. De nog te realiseren baten en lasten vormen samen met de boekwaarde de basis voor de waardering in de jaarrekening, oftewel het verwachte resultaat bij afsluiting van de projecten. Dit leidt tot een voorziening indien het college verwacht dat het project verlieslatend is en tot (tussentijdse) winstneming bij een verwachte winst. Voor de waardering van grondexploitatie dient de gemeente per individueel project te bepalen of de gemeente de boekwaarde plus de in de toekomst nog te realiseren kosten en opbrengsten, naar beste schatting, terugverdiend.

De gemeente Arnhem schat ultimo 2023 in dat de totale omvang van de niet terug te verdienen kosten op de gehele grondexploitatie circa € 66,4 miljoen bedraagt (2022: € 65,3 miljoen). Hiervoor is een voorziening getroffen. Deze voorziening is geheel in mindering gebracht op de bouwgronden in exploitatie. Dit is in overeenstemming met het Besluit Begrotingen en Verantwoording.

Het controleproces van de waardering van de voorraad onderhanden werk

De risico's voor de grondexploitaties zijn in essentie terug te brengen tot vijf P's:

- **Planning:** is de tijdsplanning van de projecten afgestemd op de (on)mogelijkheden in de markt. Immers, de marktbehoefte bepaalt welke projecten op welk moment te realiseren zijn.
- **Programmering:** in de afgelopen jaren hebben economische ontwikkelingen geleid tot belangrijke wijzigingen in vooral de woningbehoefte. Is er een kritische analyse gemaakt van de 'mix' van woningen (huur, koop, vrije kavels, appartementen, etc.) in de projecten, in relatie tot de huidige marktvraag in de gemeente?

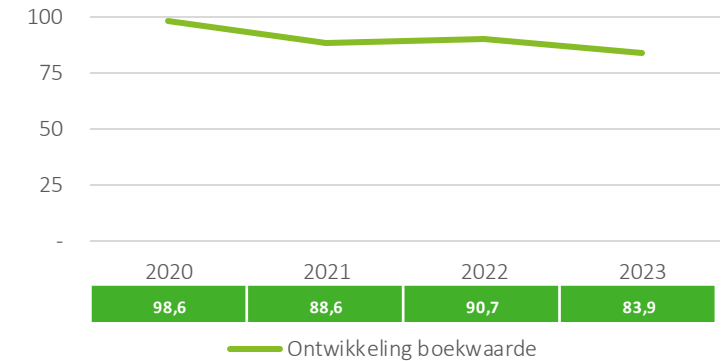
- **Prijs:** de verkoopprijzen van woningen, en dus van grond, hebben langere tijd onder druk gestaan. Deze situatie is omgeslagen in een grote vraag naar woningen en grond, waardoor de grondprijs zich in een hoog tempo in positieve zin ontwikkelt. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehandhaafd en welke grondprijzen bovenwaarts moeten worden bijgesteld als gevolg van de grotere vraag en de positieve marktontwikkelingen?
- **Plankosten:** door de toenemende vraag naar woningen en dus naar bouwcapaciteit is sprake van een toenemende stijging van de bouwkosten. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehandhaafd en welke prijzen bovenwaarts moeten worden bijgesteld als gevolg van de grotere vraag en de hierbij horende prijsontwikkelingen?
- **Parameters:** zijn de parameters voor kosten en opbrengstenstijgingen opportuun, berekend vanuit de huidige situatie en de best mogelijke inschatting van de toekomstige ontwikkeling van de grondprijzen en de plankosten?

De 5 P's vormen de basis voor de actualisatie van de grondexploitaties zoals opgenomen in uw paragraaf 'Grondbeleid'.

Analyse grondexploitaties

Uit nevenstaande figuur blijkt dat de boekwaarde van de bouwgronden in exploitatie is gedaald in 2023. De belangrijkste oorzaak hiervan is een daling van de opbrengsten van de nog te realiseren verkopen in Schuytgraaf als gevolg van het aanpassen van de grondprijzen en het aanpassen van het raamwerk in veld 26/27 en van het programma betaalbare koopwoningen in veld 1/26/27 waardoor er in de plannen meer sociale huurwoningen zijn toegevoegd.

Totale boekwaarde bouwgronden in exploitatie (x € 1 miljoen)

Voorraad onderhanden werk (grondexploitatie)

Bij onze beoordeling van de door de gemeente gehanteerde veronderstellingen voor het actualiseren van de grondexploitaties – vooral de uitgangspunten voor planning (fasering), programmering en prijsbeleid, maar ook de parameters voor kosten- en opbrengstenstijging en de gehanteerde rekenrente (rente-omslagmethode), hebben wij het volgende in overweging genomen:

- Of de afzonderlijke veronderstellingen redelijk lijken, onderling afhankelijk en intern consistent zijn, en of de veronderstellingen redelijk lijken wanneer ze collectief of in samenhang met andere veronderstellingen worden beschouwd.
- Of de veronderstellingen in de markt de waarneembare veronderstellingen op passende wijze weerspiegelen, met andere woorden: is er consistentie met de algemene economische omgeving en de economische omstandigheden in/bij de gemeente?
- Of de veronderstellingen aansluiten op de (vastgestelde) plannen (besluiten) van de raad.
- Of de veronderstellingen consistent zijn met de ervaringscijfers van de gemeente (met andere woorden: is historische informatie representatief voor toekomstige situaties?).

De grondexploitaties zijn door het college voor de jaarrekening 2023 opnieuw doorgerekend (geactualiseerd) en waar nodig zijn de verwachtingen bijgesteld, waarmee tevens is beoordeeld of het onderhanden werk in de jaarrekening op een juiste wijze is gewaardeerd, en of er mogelijk een (aanvullende) verliesvoorziening noodzakelijk is.

Belangrijkste bevindingen inzake waardering grondexploitaties

Als onderdeel van de controle van de waardering van de bouwgronden in exploitatie voeren wij een risicoanalyse uit ter bepaling van het risicoprofiel van de individuele grondexploitaties en de hierdoor bestaande kans op een materiële fout in de waardering ervan. Hierbij betrekken wij de huidige boekwaarde, het geprognosticeerde resultaat, en de aard en omvang van de nog te realiseren baten en lasten (liggen hier bijvoorbeeld al contracten of overeenkomsten aan ten grondslag of niet).

Naast de hiervoor genoemde elementen spelen bij de risicoclassificatie van de individuele projecten ook de aard van het project, de programmering en de doorlooptijd een belangrijke rol.

Zo zorgt binnenstedelijke herstructurering (bijv. project Kronenburg en de vergewaterde plannen voor Spoorzone Arnhem-Oost) normaliter voor een grotere complexiteit, doordat de gemeente Arnhem de bestaande ruimte herontwikkelt en dit type projecten hierdoor (financieel gezien) gevoeliger is voor risico's dan volledig nieuw uit te leggen locaties. Een langere doorlooptijd van de projecten zorgt voor een hoger risicoprofiel, doordat de schatting van kosten en opbrengsten van de projecten subjectiever is naarmate de doorlooptijd toeneemt.

Op grond van onze risicoanalyse hebben wij geconcludeerd dat de grondexploitatie Schuytgraaf (actieve Grex) en de in 2023 vastgestelde gebiedsexploitatie Winkelcentrum Kronenburg (faciliterend) de belangrijkste projecten binnen uw gemeente zijn, waarbij wij deze grondexploitaties voor onze controle hebben geanalyseerd en geselecteerd voor nadere controle.

Van deze (deel)projecten hebben wij de aannemelijkheid van de nog te realiseren kosten en opbrengsten getoetst en is tevens de getroffen verliesvoorziening gecontroleerd.

Onze belangrijkste observaties hierbij is dat de grondexploitaties goed zijn onderbouwd en dat met een hoge mate van deskundigheid wordt gewerkt. Voor de komende periode zal door de gemeente Arnhem nadere keuzes gemaakt moeten worden voor het project Spoorzone Arnhem-Oost. De plannen hiervoor zijn inmiddels in een vergevorderd stadium. Gezien de verwachte omvang van dit project zullen wij in de komende met de ambtelijke organisatie verkennen hoe wij dit proces nader kunnen invullen.

De uitgangspunten die in de grondexploitaties en dus in de jaarrekening 2023 zijn verwerkt, zijn door ons getoetst en als aannemelijk aangemerkt

Wij hebben op grond van de door ons verrichte werkzaamheden inzake de waardering van de grondexploitaties vastgesteld dat uw gemeente:

- Beschikt over actuele ramingen van de nog te realiseren baten en lasten;
- Beschikt over een deugdelijke onderbouwing van de gehanteerde uitgangspunten in de grondexploitaties;
- Externe deskundigheid heeft ingeschakeld ter onderbouwing van de geraamde grondprijzen, grondopbrengsten en parameters;
- Een niet onaannemelijk niveau heeft bepaald van de nog te maken plan- en civiele kosten.

De uitgangspunten die in de grondexploitaties en dus in de jaarrekening 2023 zijn verwerkt, zijn door ons getoetst en als aannemelijk aangemerkt. Hierbij vermelden wij dat op basis van de meeste recente marktinzichten de parameter voor opbrengstenstijging op de korte termijn gunstig is bijgesteld op balansmoment. Dit betreft een autonome ontwikkeling ten opzichte van de door de gemeente vastgestelde parameters.

Verder merken wij volledigheidshalve op dat wij voor de waardering van de grondexploitatie per 31 december 2023 de per die datum vastgestelde projectkaders en genomen besluiten betrokken hebben bij de controle van de waardering. Er is geen rekening gehouden met de effecten van eventuele toekomstige, nog vast te stellen, ambities van uw gemeente.

Fraude, integriteit, en naleving wet- en regelgeving

De beoordeling door het college van burgemeester en wethouders van het risico van materiële fouten in de jaarrekening als gevolg van fraude of van het overtreden van wet- en regelgeving

Bij onze controle vragen wij u jaarlijks inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking kan bevatten door fraude of het overtreden van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van de inschattingen, het proces dat u daarbij hanteert, en de communicatie daarover met het personeel en met de gemeenteraad. Tijdens deze gesprekken heeft uw organisatie aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's, waaronder het belang van corporate compliance en de analyse van corruptievraagstukken.

In onze managementletter hebben wij uitgebreid gerapporteerd over fraude en integriteit, en de stappen die uw gemeente hierin heeft gezet.

Specifieke werkzaamheden frauderisico

Op basis van onze jaarlijkse frauderisicoanalyse (waarbij ook recente praktijkvoorbeelden in de sector worden betrokken) onderkennen wij sinds dit jaar een additioneel frauderisico in de controle. Tijdens onze beoordeling van frauderisico's hebben we een potentieel risico geïdentificeerd met betrekking tot de goedkeuring van geleverde prestaties die niet daadwerkelijk hebben plaatsgevonden of die betrekking hebben op goederen of diensten geleverd voor persoonlijk gebruik. Dit kan resulteren in het onterecht betaalbaar stellen van facturen.

Ondanks dat we *geen* kwantitatief materieel frauderisico waarnemen (het risico dat er door fraude een bedrag van groter dan € 10,3 miljoen afwijkt in de jaarrekening), herkennen we *wel* een kwalitatief materieel frauderisico (politiek-bestuurlijk relevant voor de oordeelsvorming van de gemeenteraad) in situaties waarin het om transacties van grote omvang gaat. We hebben aanvullende steekproefcontroles uitgevoerd op transacties die de drempelwaarde van 150.000 euro overschrijden. Bij deze controle zijn geen onregelmatigheden aan het licht gekomen.

Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen voor fraude

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij het college, inclusief het invoeren en onderhouden van interne beheersingsmaatregelen voor de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving, de werking en efficiency van de bedrijfsvoering, en de naleving van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Als accountant verkrijgen wij een redelijke, maar geen absolute, zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat, als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten, doordat sprake kan zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen of verkeerd voorstellen van zaken, of het doorbreken van de interne beheersing. Onze controle is uitgevoerd met een hoge, maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraudes hebben ontdekt.

Wij hebben de accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en professionele oordeelsvorming toegepast, in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Fraude en integriteit

Jaarlijks verkrijgen wij inzicht in de integriteitsmeldingen, die wij vervolgens doorspreken met uw coördinator integriteit. Wij hebben op basis van onze controle en de besprekingen geen fraudegevallen geconstateerd.

Onze conclusie is voorts dat uw gemeente op een adequate wijze opvolging geeft aan geïdentificeerde integriteitskwesties, en hierover tijdig met ons in contact treedt.

Interne beheersing

Belangrijkste bevindingen voor de interne beheersing vanuit de controle van het boekjaar 2023

Boardletter 2023, toegespitst op de interne (financiële) beheersing

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2023 een interim-controle uitgevoerd. Deze interim-controle was primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing, voor zover van belang voor onze controle op de getrouwheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

Voor de bevindingen van de interim-controle verwijzen wij naar onze boardletter 2023 gedateerd d.d. 24 november 2023.

In de boardletter hebben wij een aantal aandachtspunten voor het opstel- en controleproces van de jaarrekening 2023 benoemd.

- Implementatie rechtmatigheidsverantwoording
- Fraude
- Aanpassingen van het BADO

Als onderdeel van onze werkzaamheden voor de jaarrekening zijn wij nagegaan of deze aandachtspunten voldoende zijn opgevolgd. Voor zover de opvolging en/of onze controle ervan hiertoe aanleiding geven, hebben wij onze bevindingen in dit accountantsverslag bij het betreffende onderwerp verwerkt.

Memoriaalboekingen

Memoriaalboekingen zijn (correctie)boekingen die niet via de reguliere boekingsgang plaatsvinden. Deze boekingen zijn hierdoor in opzet meer risicovol en daarom besteden wij bij onze controle extra aandacht aan deze boekingen.

Om de controle zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren, en toe te spitsen op het specifieke risico en karakter van memoriaalboekingen, hebben wij gebruikgemaakt van een data-analyse tool. Hieruit zijn geen onjuistheden, onrechtmatigheden of anderszins bijzonderheden gebleken.

Evaluatie opstel- en controleproces

Medio 2023 hebben wij met de ambtelijke organisatie het opstel- en controleproces van de jaarrekening 2022 geëvalueerd, en waar nodig aanscherpingen verwerkt in het interne 'draaiboek' voor het opstelproces en de werk- en planningsafspraken voor de jaarrekening. Met deze aanpassingen is het proces verder geoptimaliseerd en is de controle binnen de afgesproken planning afgerond.

Het opstel- en controleproces is door een goede samenwerking prettig verlopen. Wel zien we dat controle van de grondexploitaties overeenkomstig voorgaand jaar veel werkdruk creëert aan de kant van de gemeente als ook aan onze kant. We gaan daarom met elkaar in gesprek om te bekijken wat er voor nodig is om deze controle eerder uit te voeren en verder te optimaliseren.

Wij trekken samen met uw gemeente op in het proces van het digitaliseren van de controle. In het najaar van 2023 wisselen wij met uw organisatie verder van gedachten over de vereisten in de automatiseringsomgeving en de inrichting van uw financiële administratie, met als doel de mogelijkheden van data-analyse maximaal te kunnen benutten.

De verantwoording over en interne controle van de SiSa-bijlage is van een goed niveau. Ondanks een nog verdere toename van het aantal regelingen is het controleproces soepel verlopen en merken wij dat de kwaliteit van de dossiervorming vanuit de ambtelijke organisatie toeneemt.

Medio 2024 evalueren wij – mede op basis van de actualisatie van de risicoanalyse voor de jaarrekening 2024 – wederom gezamenlijk het proces om te bepalen op welke terreinen/aspecten verdere verbeteringen in het opstel- en controleproces van de jaarrekening mogelijk zijn.

Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiseringsomgeving inclusief cybersecurity zit in een groeipad

De bestaande tekortkomingen in de IT-omgeving leiden ertoe dat de gemeente en wij niet zonder meer kunnen steunen op de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Belangrijke nadelen van het feit dat onvoldoende opvolging is gegeven aan onze eerdere aanbevelingen, zijn onder andere:

- Uw gemeente loopt een verhoogd risico op tekortkomingen in de geautomatiseerde gegevensverwerking die bijvoorbeeld kunnen resulteren in niet-betrouwbare data c.q. cijfers en een grote(re) impact kunnen hebben indien sprake is van cybersecurity incidenten.
- Het niet zonder meer kunnen steunen op de geautomatiseerde gegevensverwerking leidt ertoe dat bij de interne controles niet zonder meer gebruik is te maken van onder andere gegevens uit het systeem waarop bijvoorbeeld data-analyses gedraaid worden. Hiervoor moeten eerst aanvullende werkzaamheden uitgevoerd worden om de betrouwbaarheid van data/lijstwerk vast te stellen.

Als gevolg van het (vooralsnog) onvoldoende opvolgen van de aanbevelingen op dit gebied hebben wij ook voor de jaarrekeningcontrole 2023 niet zonder meer kunnen steunen op de geautomatiseerde gegevensverwerking. Het gevolg van deze conclusie is dat wij meer gegevensgericht werk hebben moeten verrichten, waaronder het uitvoeren van specifieke werkzaamheden om de betrouwbaarheid van data en lijstwerk vast te stellen.

Wij zien dat het college de bevindingen heeft onderkend en hiermee actief aan de slag is om verbetering te realiseren. Hierover hebben wij u met onze boardletter d.d. 24 november 2023 uitgebreid geïnformeerd en zullen wij verder monitoren in de opmaat naar de interim-controle 2024.

Bijlagen

A1 - Niet-gecorrigeerde controleverschillen

Aard van de fouten	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	€ 0
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode:	€ 0
Totaal getrouwheidsfouten	€ 0

- Wij hebben van het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college het bovenstaande heeft bevestigd. Dit houdt in dat eventuele niet-geconstateerde en daardoor niet-gecorrigeerde afwijkingen, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Het college heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde afwijkingen.

A2 - Onzekerheden in de controle

Aard van de onzekerheden	Getrouwheid
• Onzekerheid 1	€ 0
Totaal onzekerheden in de controle getrouwheid	€ 0

- Wij hebben van het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college het bovenstaande heeft bevestigd. Het college heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere onzekerheden.

B - Bevindingen controle SiSa-bijlage 2023

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de strekking van ons getrouwheidsoordeel bij de jaarrekening 2023 en onze conclusies ten aanzien van de rechtmatigheid van de SiSa-bijlage 2023.

- De strekking van ons getrouwheidsoordeel bij de jaarrekening: goedkeurend
- De strekking van ons rechtmatigheidsoordeel over de baten, lasten en balansmutaties SiSa: goedkeurend

Per regeling geven wij in de volgende tabel aan of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Code	SiSa-regeling	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
A14	Regeling specifieke uitkering Gemeente in verband met de versterking van de lokale [...] radicalisering, (gewelddadig) extremisme en terrorisme 2022	n.v.t.	€ 0	
A16	Bekostigingsregeling opvang ontheemden Oekraïne	n.v.t.	€ 0	
A17	Regeling specifieke uitkering voorkomen georganiseerde en ondermijnende jeugdcriminaliteit	n.v.t.	€ 0	
A20	Specifieke uitkering versterking van de lokale integrale aanpak van radicalisering, extremisme en terrorisme 2023- 2026	n.v.t.	€ 0	
B2	Regeling specifieke uitkering gemeentelijke hulp gedupeerden toeslagenproblematiek	n.v.t.	€ 0	
C9	Specifieke uitkering woningbouwimpuls	n.v.t.	€ 0	
C11	Regeling procesgeld woondeal regio Arnhem-Nijmegen	n.v.t.	€ 0	
C30	Specifieke uitkeringen proeftuinen aardgasvrije wijken 2e ronde	n.v.t.	€ 0	
C31	Regeling vaststelling regels verstrekken eenmalige specifieke uitkering aan gemeenten huisvesting kwetsbare doelgroepen	n.v.t.	€ 0	
C32	Regeling specifieke uitkering ventilatie in scholen	n.v.t.	€ 0	
C47	Volkshuisvesting	n.v.t.	€ 0	
C55	Aanpak Energie Armoede	n.v.t.	€ 0	
C56	Regeling huisvesting aandachtsgroepen	n.v.t.	€ 0	
C62	Specifieke uitkering aan gemeenten voor de bekostiging van de kwijtschelding van gemeentelijke belastingen van gedupeerden door de toeslagenaffaire	n.v.t.	€ 0	
Subtotaal			€ 0	

B - Bevindingen controle SiSa-bijlage 2023

Code	SiSa-regeling	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
Subtotaal – zie vorige pagina			€ 0	
C85	Sti muleringsregeling flex- en transformatiewoningen	n.v.t.	€ 0	
C92	Regeling specifieke uitkering Informatiepunten Digitale Overheid	n.v.t.	€ 0	
C94	Regeling houdende regels verstrekking specifieke uitkering aan gemeente verduurzaming [...] van eigenaars, woonverenigingen en wooncoöperaties	n.v.t.	€ 0	
C100	Regeling kansrijke wijk	n.v.t.	€ 0	
C105	Regeling specifieke uitkering startbouwimpuls	n.v.t.	€ 0	
C106	Tijdelijke regeling specifieke uitkering gebiedsbudget	n.v.t.	€ 0	
C109	Meerjarig regeling specifieke uitkering herstructurering volkshuisvesting	n.v.t.	€ 0	
D8	Onderwijsachterstandenbeleid 2023-2026 (OAB)	n.v.t.	€ 0	
D10	Volwasseneneducatie	n.v.t.	€ 0	
D11	Regeling specifieke uitkering extra financiële middelen RMC-functie	n.v.t.	€ 0	
D12	Regionale meld- en coördinatiefunctie	n.v.t.	€ 0	
D12a	Regionaal programma voortijdig schoolverlaten	n.v.t.	€ 0	
D14	Regeling specifieke uitkering inhalen COVID-19 gerelateerde onderwijsvertragingen	n.v.t.	€ 0	
D19	Tijdelijke onderwijshuisvesting ontheemden	n.v.t.	€ 0	
D21	Specifieke uitkering Impuls Jongerencultuur	n.v.t.	€ 0	
D22	Regeling specifieke uitkering voor de voorschoolse educatie aan ontheemde peuters	n.v.t.	€ 0	
D23	Regeling eenmalige specifieke uitkering en subsidies lokale bibliotheekvoorzieningen	n.v.t.	€ 0	
E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï	n.v.t.	€ 0	
E20	Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021	n.v.t.	€ 0	
Subtotaal			€ 0	

B - Bevindingen controle SiSa-bijlage 2023

Code	SiSa-regeling	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
Subtotaal – zie vorige pagina			€ 0	
E44	Tijdelijke impulsregeling klimaatadaptatie 2021–2027	n.v.t.	€ 0	
E50	Bodemsanering Grondwal Bethaniënstraat Arnhem	n.v.t.	€ 0	
E53	Regeling specifieke uitkering Schone Lucht Akkoord	n.v.t.	€ 0	
E58	Tijdelijke regeling specifieke uitkering bodem overbruggingsjaar 2021	n.v.t.	€ 0	
E83	Tijdelijke regeling specifieke uitkering bodem 2022	n.v.t.	€ 0	
E84	Regeling stimulering verkeersveiligheidsmaatregelen 2022-2023	n.v.t.	€ 0	
E85	Tijdelijke regeling specifieke uitkeringen intelligente verkeersregelininstallaties	n.v.t.	€ 0	
E87B	Tijdelijke regeling stimuleren maatregelen tweede fase Deltaprogramma zoetwater (SiSa tussen medeoverheden)	n.v.t.	€ 0	
E104	Specifieke uitkering woningbouw op korte termijn door bovenplanse infrastructuur	n.v.t.	€ 0	
F28	Tijdelijke regeling capaciteit decentrale overheden voor klimaat- en energiebeleid	n.v.t.	€ 0	
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2023	n.v.t.	€ 0	
G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 gemeentedeel 2023	n.v.t.	€ 0	
G4	Tozo 1_fundamentele rechtmatigheidseisen gemeentedeel 2023	n.v.t.	€ 0	
G10	Wet inburgering gemeentedeel 2023	n.v.t.	€ 0	
G12	Gederfde baten die voortvloeien uit kwijtschelden schulden Bijzondere bijstand in het kader van de hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire in jaar T_ gemeentedeel 2023	n.v.t.	€ 0	
G13	Besteding/baten onderwijsroute gemeentedeel 2023	n.v.t.	€ 0	
H1	Ministeriële regeling heroïnebehandeling	n.v.t.	€ 0	
H4	Regeling specifieke uitkering stimulering sport	n.v.t.	€ 0	
H8	Regeling Sportakkoord 2020-2022	n.v.t.	€ 0	
Subtotaal			€ 0	

B - Bevindingen controle SiSa-bijlage 2023

Code	SiSa-regeling	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
Subtotaal – zie vorige pagina			€ 0	
H10	Regeling specifieke uitkering vastgoedtransitie gesloten jeugdhulp 2020	n.v.t.	€ 0	
H12	Regeling specifieke uitkering lokale preventieakkoorden of preventieaanpakken	n.v.t.	€ 0	
H20	Regeling specifieke uitkering vastgoedtransitie residentiële jeugdhulp 2021	n.v.t.	€ 0	
H26	Regeling specifieke uitkering randvoorwaardelijke functies jeugdhulp	n.v.t.	€ 0	
H30	Specifieke uitkering versterking voor sport en bewegen, gezondheidsbevordering, cultuurparticipatie en de sociale basis 2023-2026	n.v.t.	€ 0	
H32	Regeling specifieke uitkering Meerkosten Energie Openbare Zwembaden	n.v.t.	€ 0	
H35	Specifieke uitkering IZA-doelen 2023-2026	n.v.t.	€ 0	
Subtotaal			€ 0	

C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de “Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)” en vormen een belangrijk onderdeel van het ‘normenkader’ waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebod.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de gemeente Arnhem in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen.

Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.
- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.

- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking ervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en, indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde ‘onafhankelijkheids-evaluatie’), wordt in het dossier opgenomen.
- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een gemeenteraad, raadscommissie of auditcommissie, overwegen wij ook een van deze instanties te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheids-voorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen wordt periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Interne roulatie

Een te grote mate van vertrouwdsheid of vertrouwen kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken.

Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van andere leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen.

Onze beoordeling heeft geen aanleiding gegeven om het komend boekjaar teamleden bij de gemeente Arnhem te rouleren.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met de gemeente Arnhem

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en de gemeente die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan de gemeente of een bij de gemeente betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid met een (geschatte) waarde van meer dan € 100 ontvangen of verstrekt, en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

A light blue silhouette of a city skyline, featuring various buildings and structures, spanning the width of the page above the disclaimer text.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited (“DTTL”), its global network of member firms, and their related entities (collectively, the “Deloitte organization”). DTTL (also referred to as “Deloitte Global”) and each of its member firms and related entities are legally separate and independent entities, which cannot obligate or bind each other in respect of third parties. DTTL and each DTTL member firm and related entity is liable only for its own acts and omissions, and not those of each other. DTTL does not provide services to clients. Please see www.deloitte.com/about to learn more.

Deloitte provides industry-leading audit and assurance, tax and legal, consulting, financial advisory, and risk advisory services to nearly 90% of the Fortune Global 500® and thousands of private companies. Our professionals deliver measurable and lasting results that help reinforce public trust in capital markets, enable clients to transform and thrive, and lead the way toward a stronger economy, a more equitable society and a sustainable world. Building on its 175-plus year history, Deloitte spans more than 150 countries and territories. Learn how Deloitte’s more than 415,000 people worldwide make an impact that matters at www.deloitte.com.

This communication contains general information only, and none of DTTL, its global network of member firms or their related entities is, by means of this communication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte organization shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this communication.

© 2024. For information, contact Deloitte Netherlands.